

*Twarde rentgenowskie
Słońce z bliska:
przyrząd STIX
na pokładzie sondy
Solar Orbiter*

Tomasz Mrozek
Instytut Astronomiczny, UW
Zakład Fizyki Słońca, CBK PAN

ESA Cosmic Vision (2015-2025)

- **Jakie są warunki formowania planet i powstawania życia?**
- **Jak działa Układ Słoneczny?**
- **Jakie są fundamentalne prawa fizyki we Wszechświecie?**
- **Jak powstał Wszechświat i z czego jest zbudowany?**

**Duża misja (L), koszt poniżej 900M€,
wystartowanie w 2020** przez ESA

kandydaci: (M1, M2):

Euclid – ciemna materia i energia

Europa Jupiter System Mission/Laplace – gwiazd
badanie układu księżyców Jowisza (wspólnie z
NASA)ków fizycznych in-situ w koronie

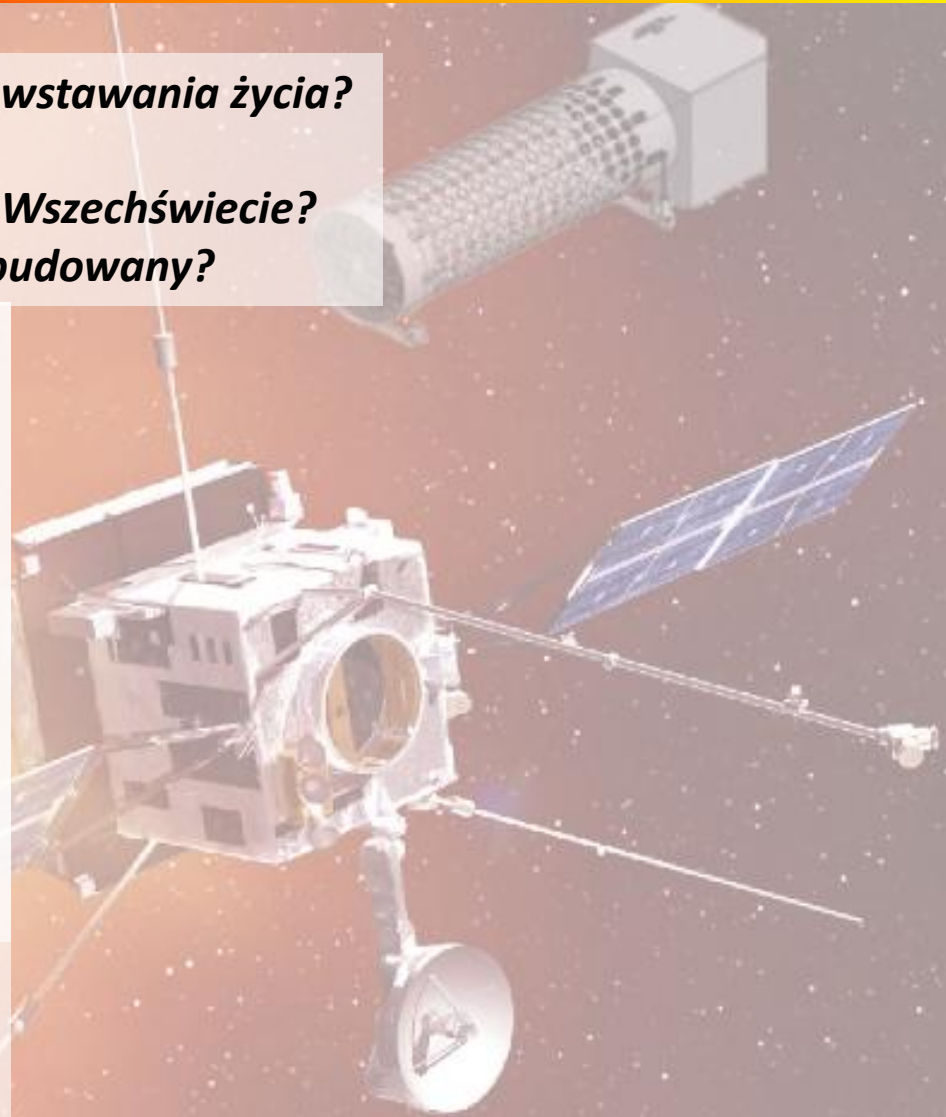
LISA – obserwatorium fal grawitacyjnych
(wspólnie z NASA)

IXO (wcześniej XEUS) – międzynarodowe
obserwatorium X (wspólnie z NASA i JAXA)

LOFT – obserwacje w zakresie X, z ogromną
rodzielczością czasową, czarnych dziur i gwiazd
neutronowych

Marco Polo-R – dostarczenie na Ziemię
fragmentu bliskiej planetoidy

STE-QUEST – dokładne pomiary efektów
wynikających z ogólnej teorii względności

ESA Cosmic Vision (2015-2025)

- **Jakie są warunki formowania planet i powstawania życia?**
- **Jak działa Układ Słoneczny?**
- **Jakie są fundamentalne prawa fizyki we Wszechświecie?**
- **Jak powstał Wszechświat i z czego jest zbudowany?**

3 średnie misje (M) – koszt 470 M €,
w całości finansowane przez ESA

kandydaci (M1,M2):

Euclid – ciemna materia i energia

Plato – planety pozasłoneczne, oscylacje gwiazd

Solar Orbiter – badanie Słońca z bliska oraz warunków fizycznych in-situ w koronie niedaleko od powierzchni ($60 R_{\odot}$)

kandydaci (M3):

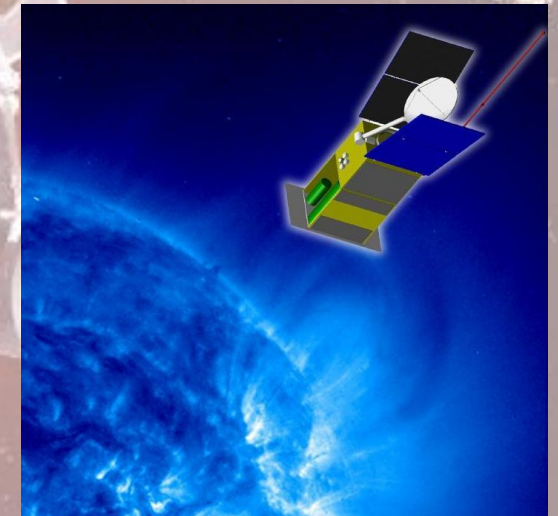
EChO – atmosfery planet pozasłonecznych

LOFT – obserwacje w zakresie X, z ogromną rozdzielczością czasową, czarnych dziur i gwiazd neutronowych

MarcoPolo-R – dostarczenie na Ziemię fragmentu bliskiej planetoidy

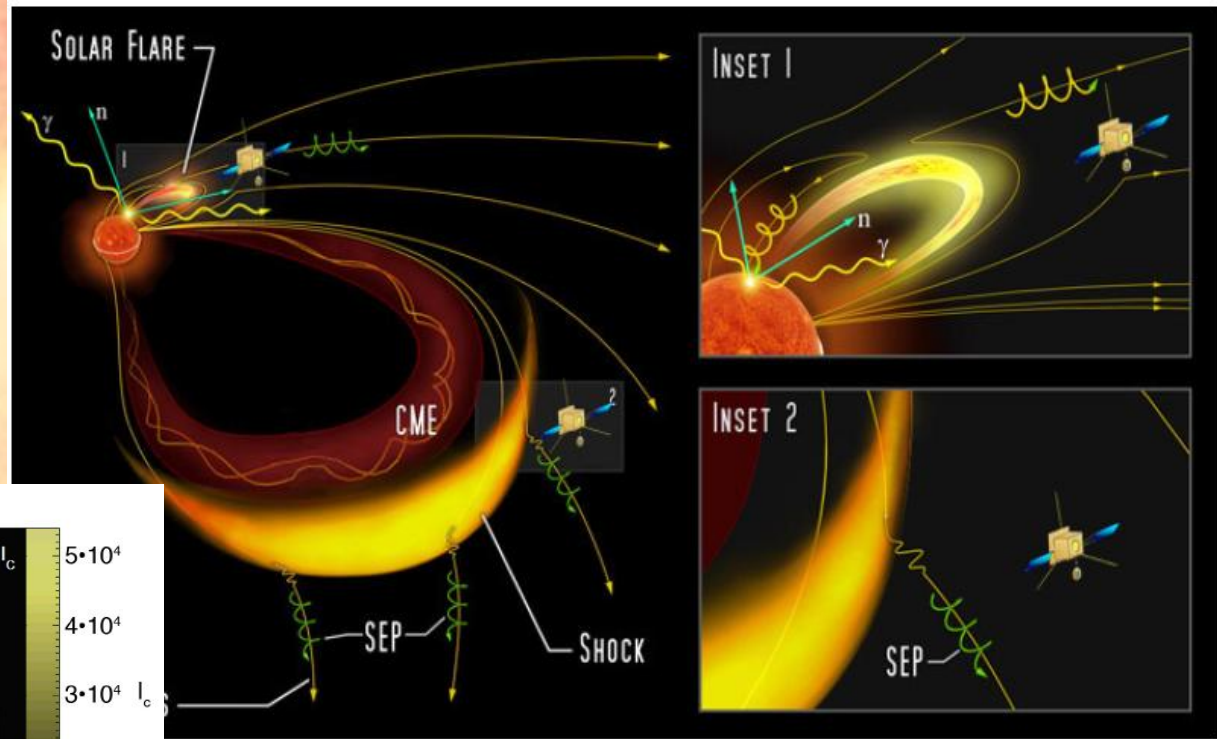
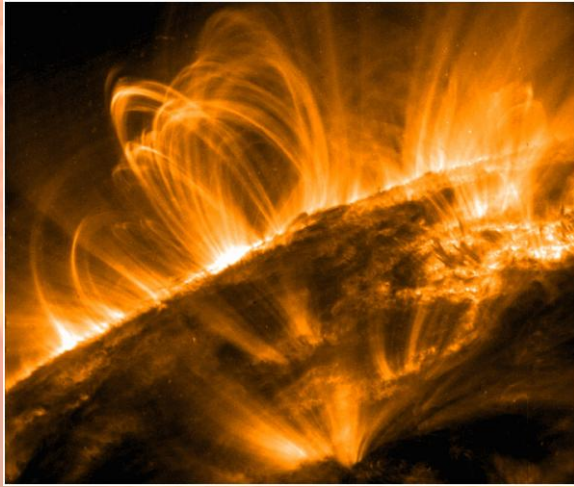
STE-QUEST – dokładne pomiary efektów wynikających z ogólnej teorii względności

Jak Słońce tworzy i kontroluje heliosferę?

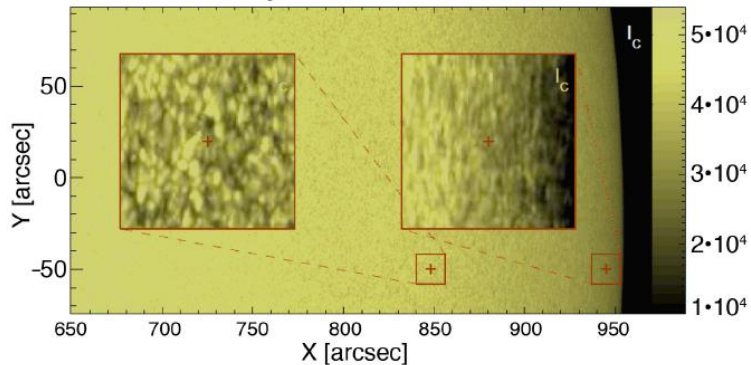

Solar Orbiter – cele naukowe

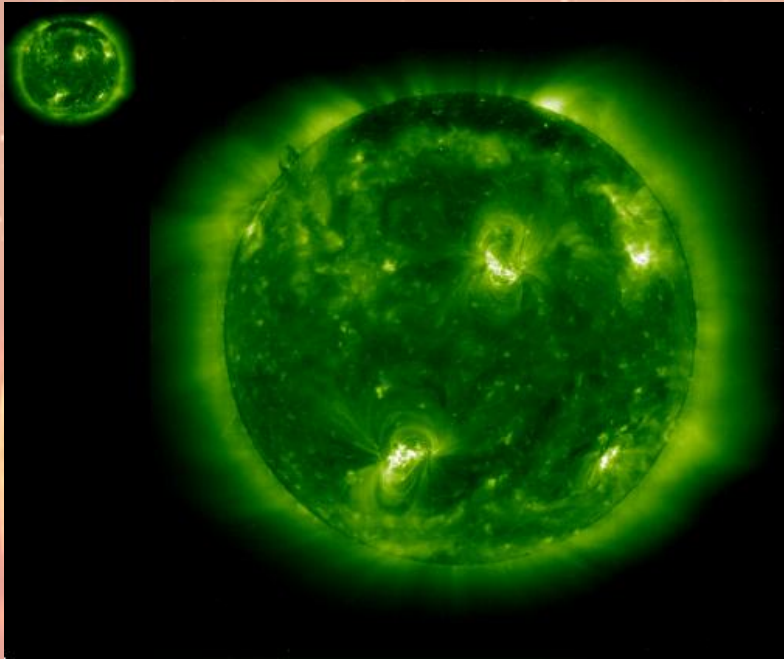
- ✿ Gdzie i jak w koronie słonecznej powstaje wiatr słoneczny?
- ✿ Jak zjawiska dynamiczne wpływają na zmienność heliosfery?
- ✿ Jak rozbłyski słoneczne i zjawiska stowarzyszone produkują energetyczne cząstki wypełniające heliosferę?
- ✿ Jak działa dynamo słoneczne i jaki wywiera wpływ na heliosferę?

Angle from Limb: 27° vs. 7°

Solar Orbiter

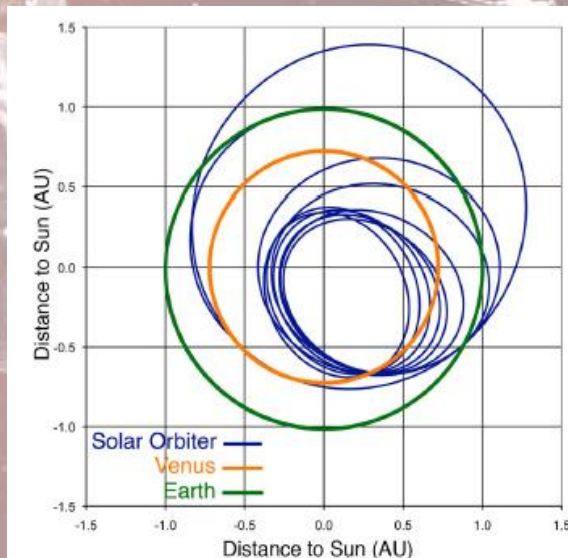
Wymagania dla orbity:

- *Zbliżenie do Słońca na poziomie 0.25 j.a.*
- *Okres orbitalny umożliwiający „zawiśnięcie” nad jednym obszarem aktywnym podczas zbliżenia do Słońca*
- *Odchylenie od płaszczyzny ekliptyki do 25°*
- *Wszechstronne zbadanie warunków fizycznych w wewnętrznej heliosferze w funkcji odległości od Słońca, szerokości ekliptycznej i poziomu aktywności*

Start: 4 stycznia 2017 r.

dzień 101 - przejście w pobliżu Wenus (4000 km),
dzień 597 i 1328 - dwa przejścia w pobliżu Ziemi (700 km)
dzień 1497 - bliskie (300 km) przejście koło Wenus

9.02.2021 – początek właściwej fazy naukowej, kolejne przejścia koło Wenus będą wynosiły satelitę coraz wyżej ponad płaszczyznę ekliptyki

Środowisko pracy

średnio dla całej misji

W/m²

4041

maksymalny (w najmniejszym peryhelium 0.22 j.a.)

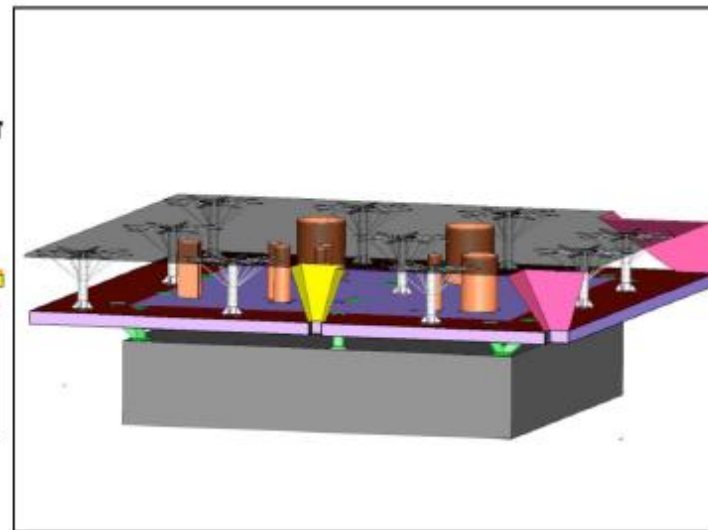
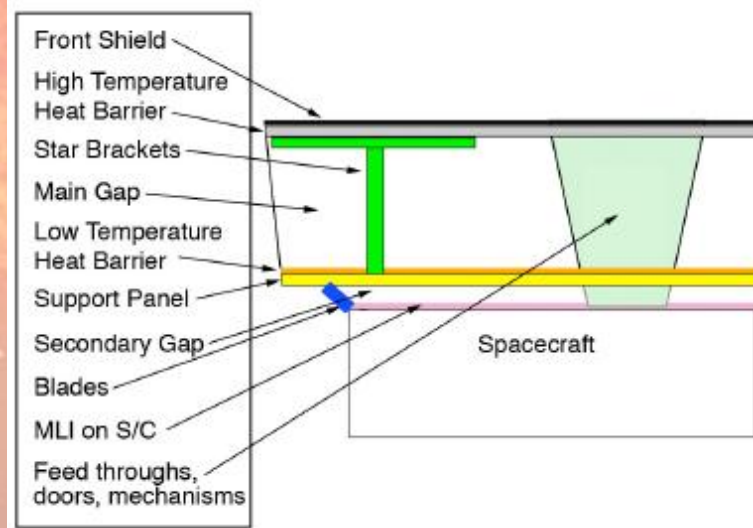
27007

minimalny (w największym aphelium 1.38 j.a.)

713

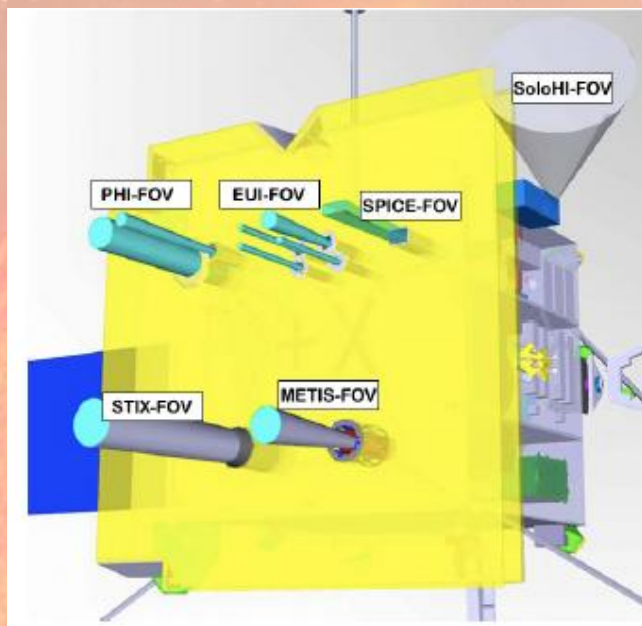
średnio dla Ziemi (stała słoneczna)

1366

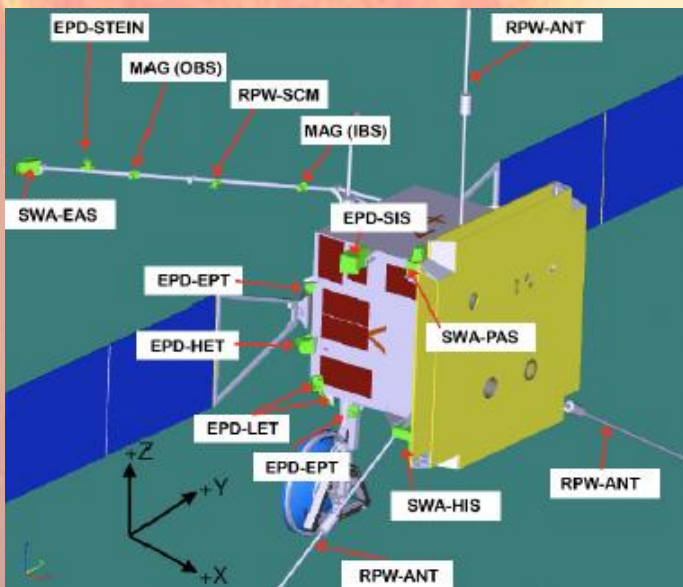
Zbliżenie do Słońca wymaga użycia efektywnej osłony termicznej, za którą „schowają” się instrumenty badawcze

Solar Orbiter

Teleskopy:

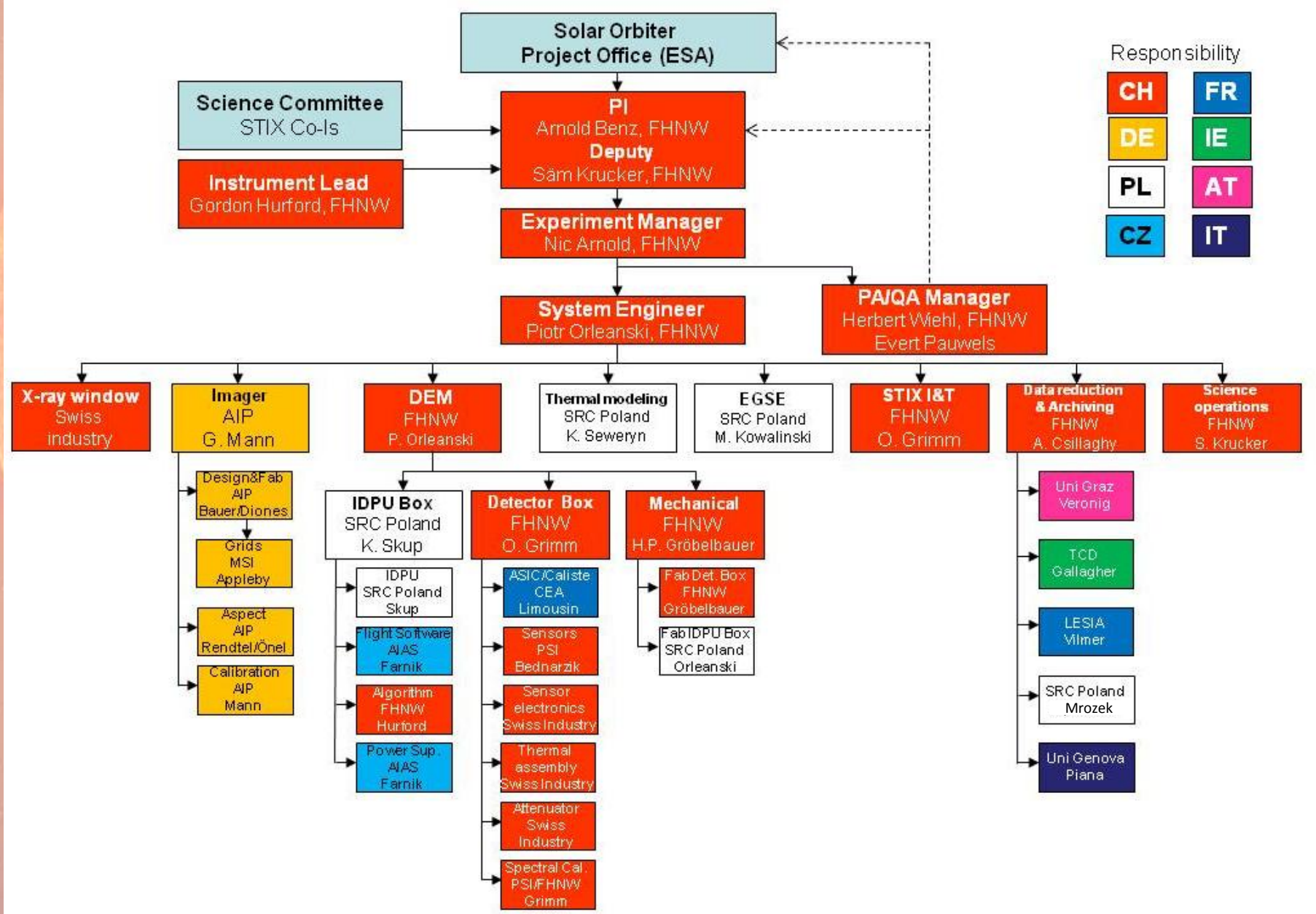
- *Polarimetric and Helioseismic Imager (PHI)*
- *EUV full-Sun and high-resolution Imager (EUI)*
- *EUV spectral Imager (SPICE)*
- *Spectrometer Telescope for Imaging X-rays (STIX)*
- *Coronagraph (METIS/COR)*
- *Heliospheric Imager (SoloHI)*

Pomiary in-situ:

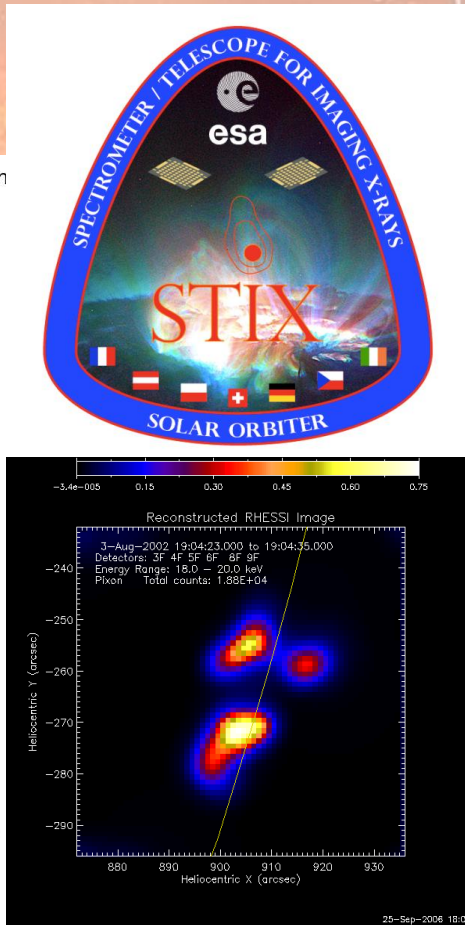
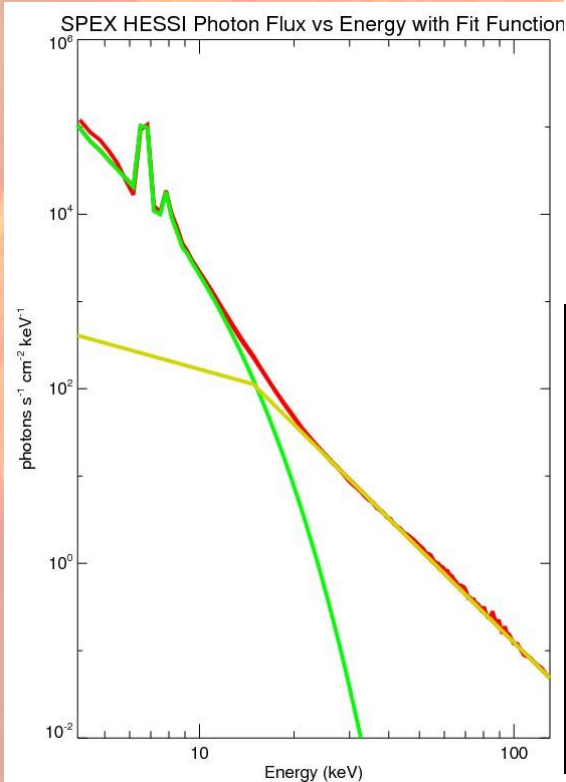
- *Solar Wind Analyser (SWA)*
- *Energetic Particle Detector (EPD)*
- *Magnetometer (MAG)*
- *Radio and Plasma Wave analyser (RPW)*

Polski udział

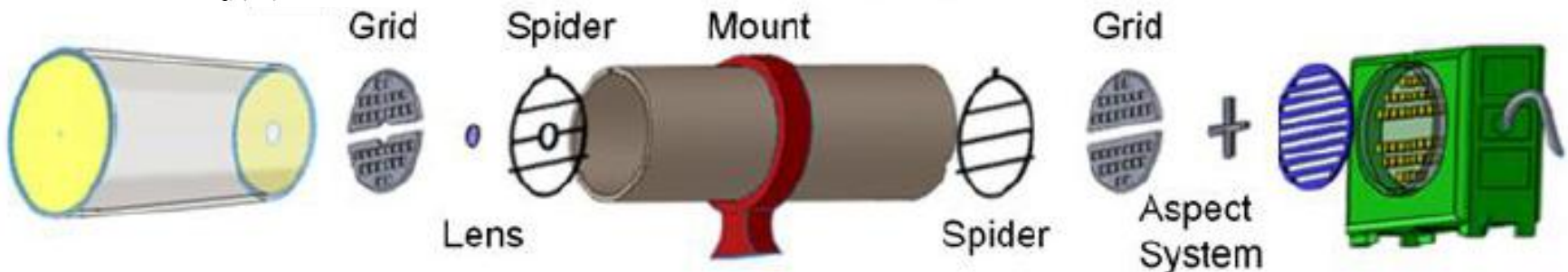

Spectrometer Telescope for Imaging X-rays (STIX)

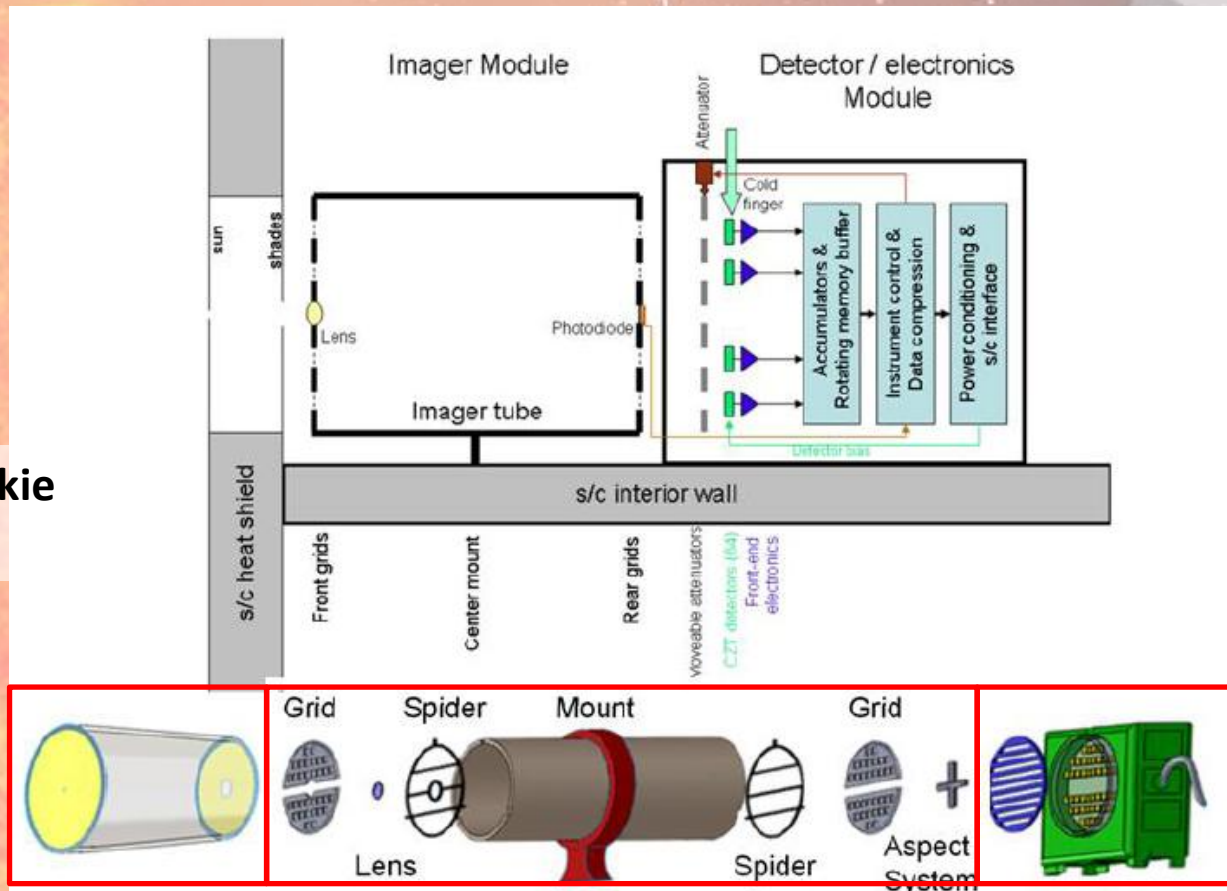
STIX:

- spektrometr obrazujący (pomiar czasu przybycia i energii każdego fotonu)
- zakres energii: 4-150 keV
- rozdzielczość en.: 1-15 keV
- powierzchnia efektywna: $6cm^2$
- rozdzielczość kątowna: 7 arcsec (obrazy rekonstruowane)
- pole widzenia 2°
- rozdzielczość czasowa: 0.1 s

STIX – elementy składowe

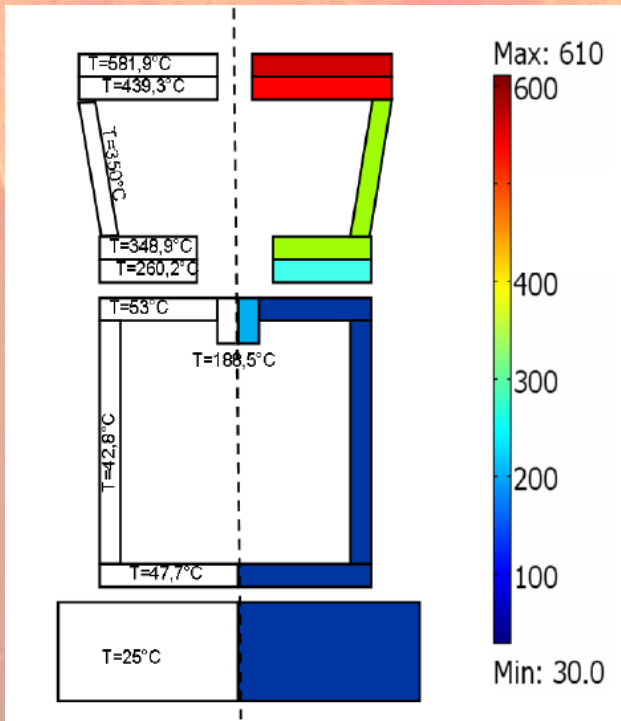
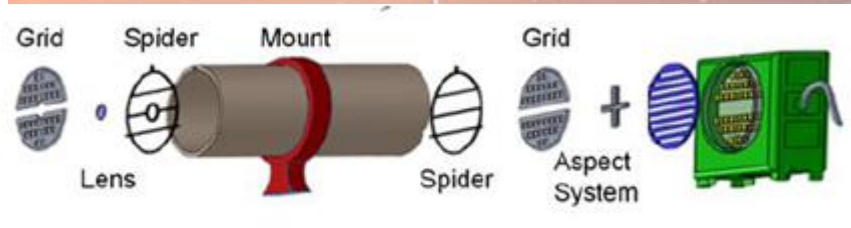
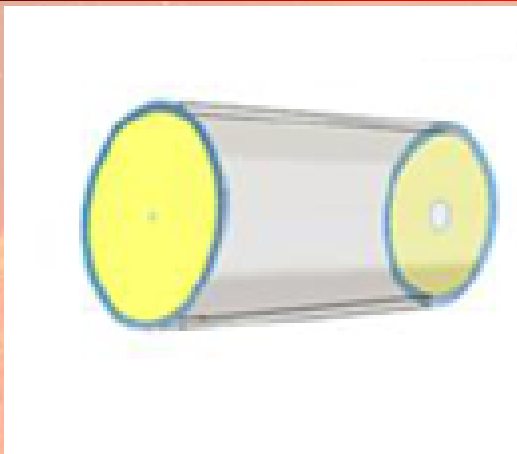
okno rentgenowskie
(X-Ray Window)

element obrazujący: tuba teleskopu, modulatory,
układ orientacji na Słońce

moduł detektorów i
elektroniki

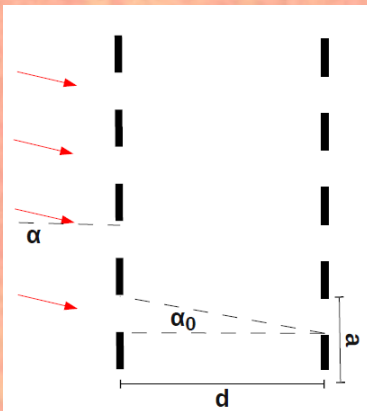
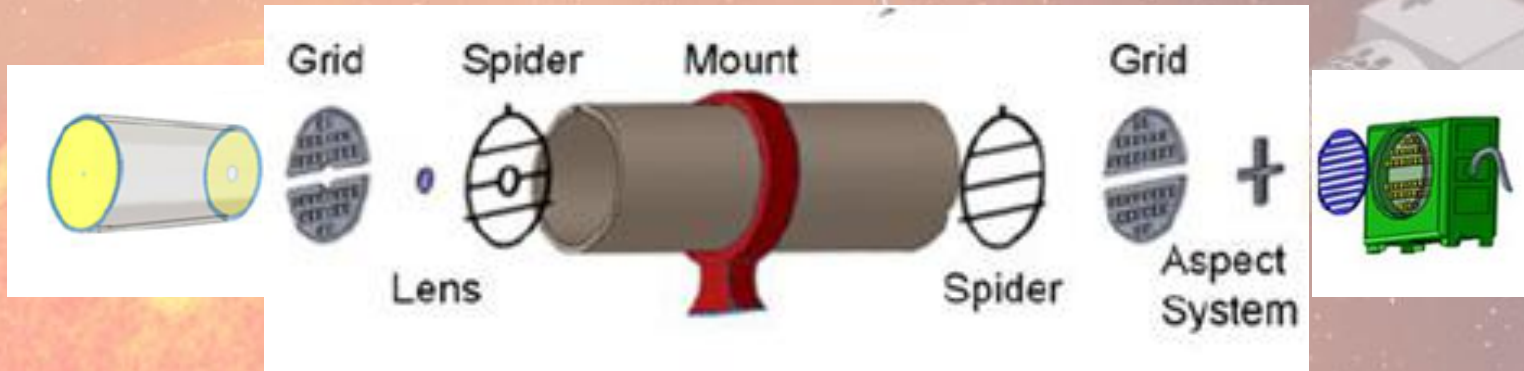
STIX – okno rentgenowskie

Dwa zadania:

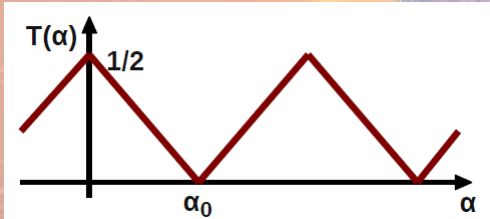
- ograniczenie promieniowania widzialnego i podczerwonego wpadajacego do srodka instrumentu
- blokowanie promieniowania rentgenowskiego o energii ponizej 4 keV

STIX – element obrazujący

Amplituda i faza mogą być mierzone dzięki rotacji instrumentu wokół osi skierowanej do Słońca – metoda użyta w instrumencie RHESSI

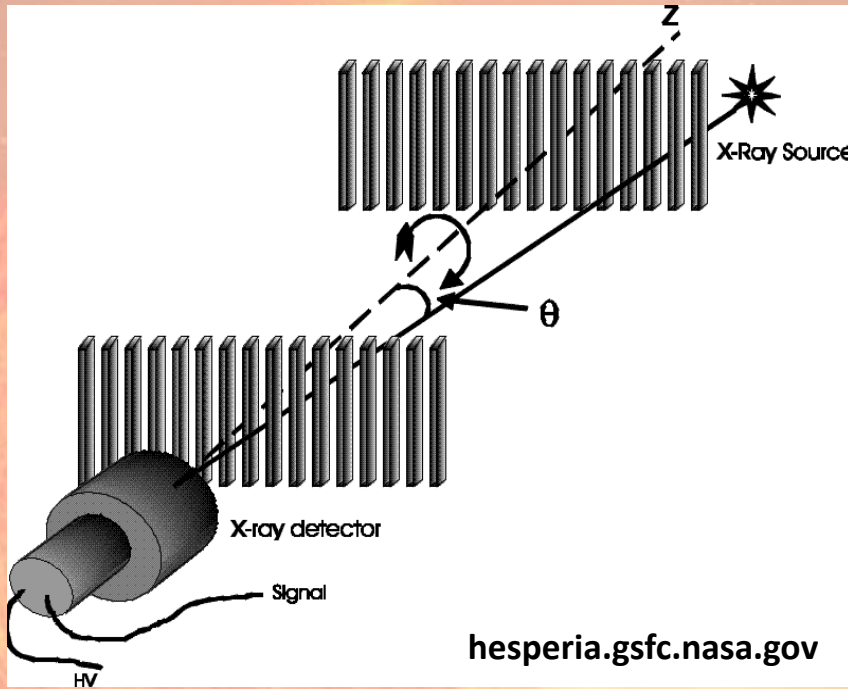
dwie jednakowe siatki rozsunięte na odległość d

funkcja transmisji dla źródła punktowego

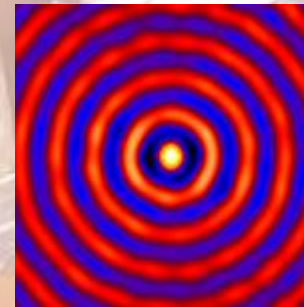

Obrazowanie twardego promieniowania rentgenowskiego

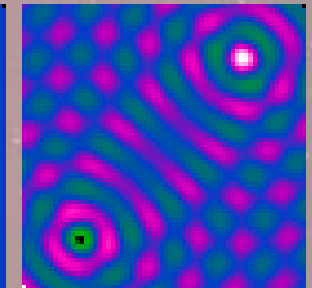
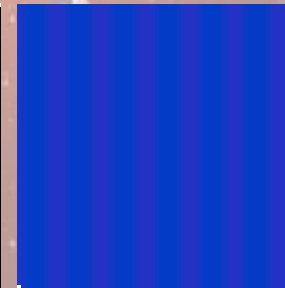
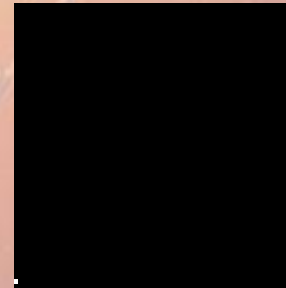
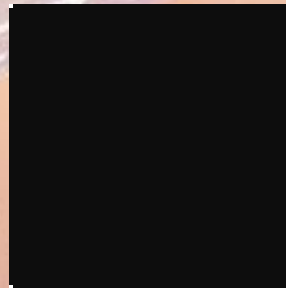
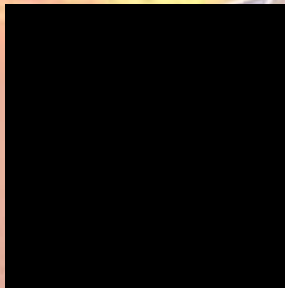
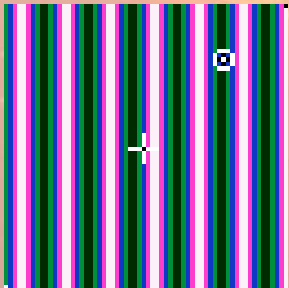

Obraz rekonstruowany przy użyciu kilku metod: Back Projection, CLEAN, PIXON, MEM NJIT, UV Smooth, Forward Fit VIS

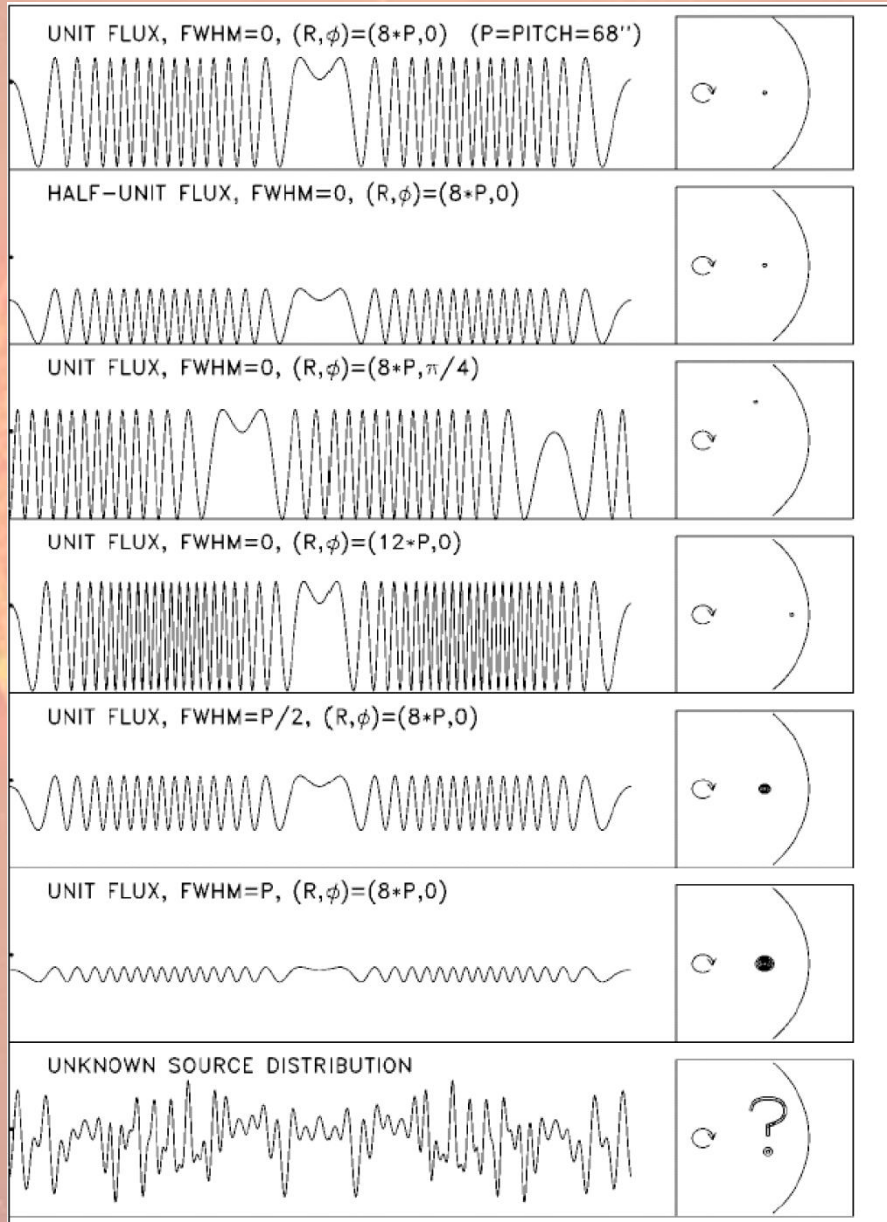
rozdzielczość przestrzenna: > 2.5 arc sec

obraz pojedynczego źródła

Obrazowanie twardego promieniowania rentgenowskiego

źródło punktowe, jasność = 1

źródło punktowe, jasność = 0.5

źródło punktowe, zmiana
położenia z zachowaniem
odległości od środka tarczy

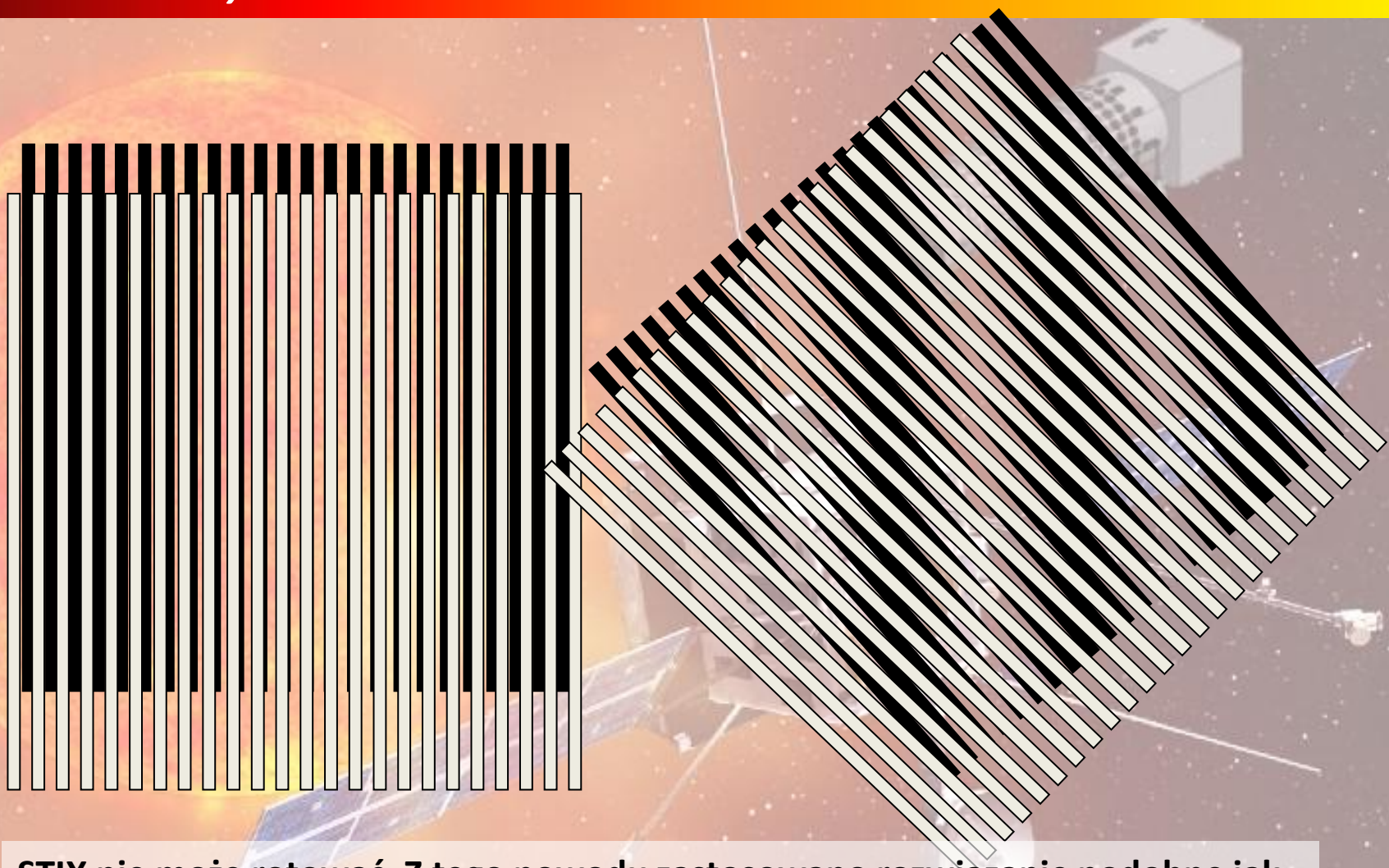
źródło punktowe, zmiana
odległości od środka tarczy

rozmiar = $P/2$

rozmiar = P

rzeczywistość...

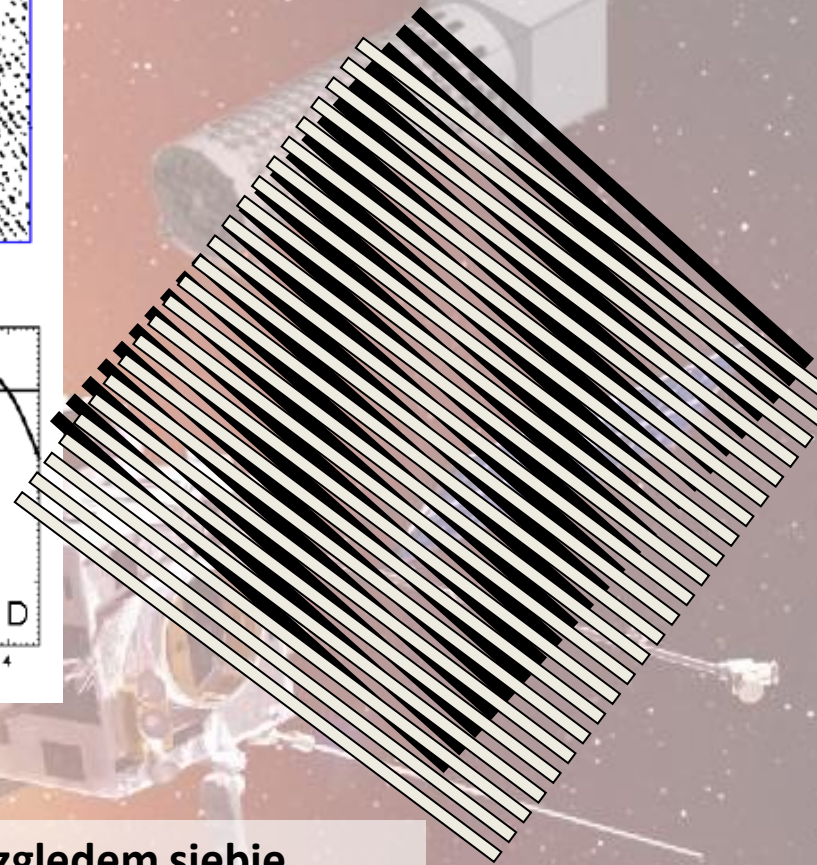
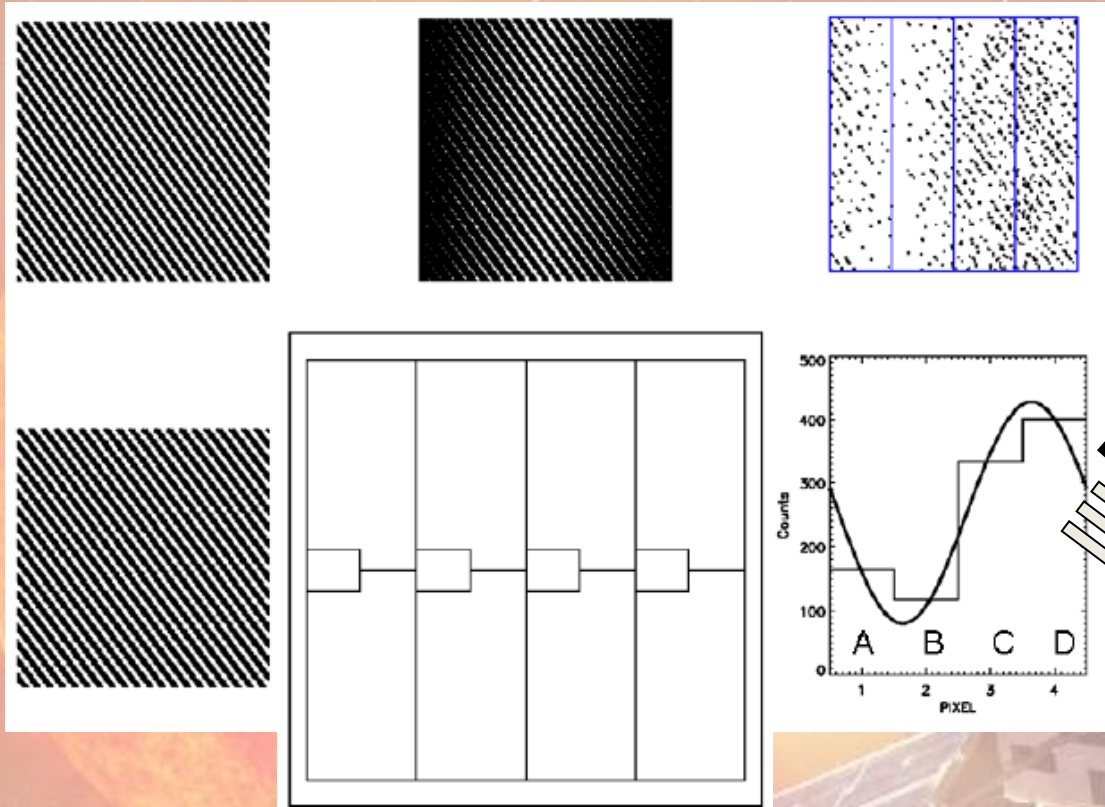
STIX – elementy składowe

STIX nie może rotować. Z tego powodu zastosowano rozwiązanie podobne jak w przypadku instrumentu HXT na satelicie YOHKOH – układ siatek o różnych orientacjach i różnych rozmiarach.

Poza tym będą one skręcone względem siebie a nie tylko przesunięte

STIX – elementy składowe

Korzyści wynikające z użycia skręconych względem siebie siatek:

- lepsza zbieżność metod rekonstrukcji obrazów
- obrazowanie bardziej „odporne” na obecność tła
- zmniejszenie masy ~ 0.3 kg
- eliminacja jednej przestony

STIX – elementy składowe

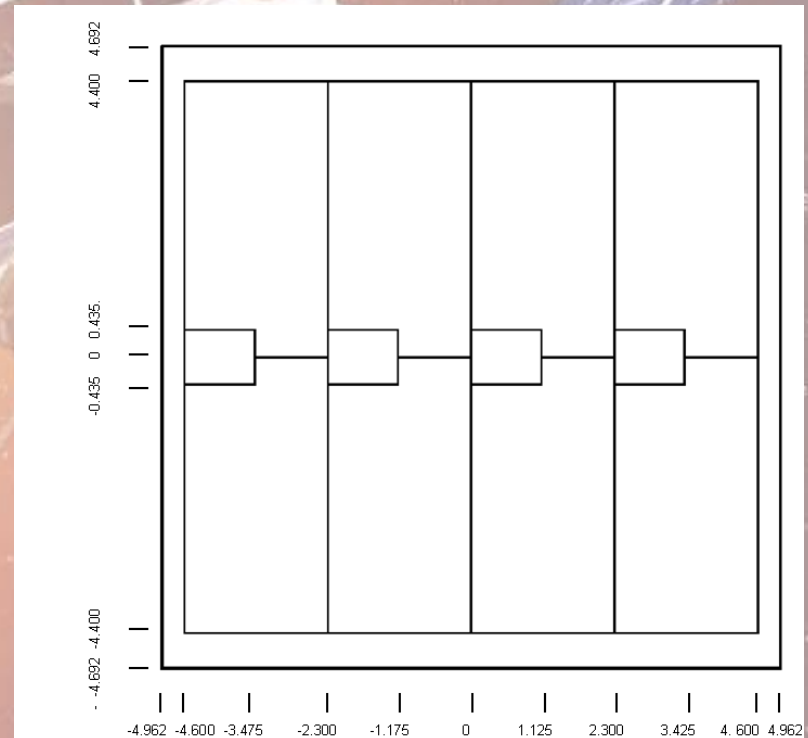
Wykorzystane będą 32 detektory (CdTe)
każdy podzielony na 12 pikseli

rozmiar detektora: 10 x 10 x 1 mm

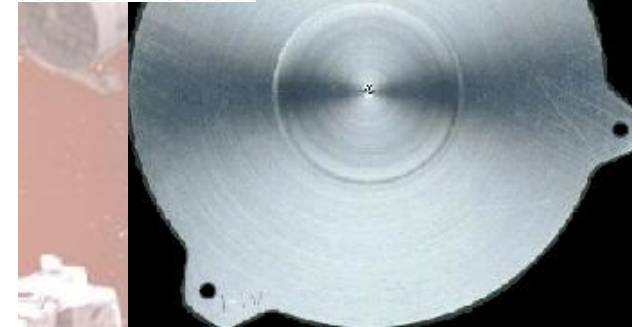
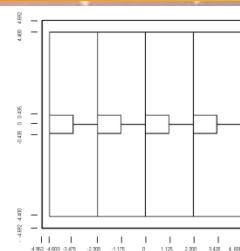
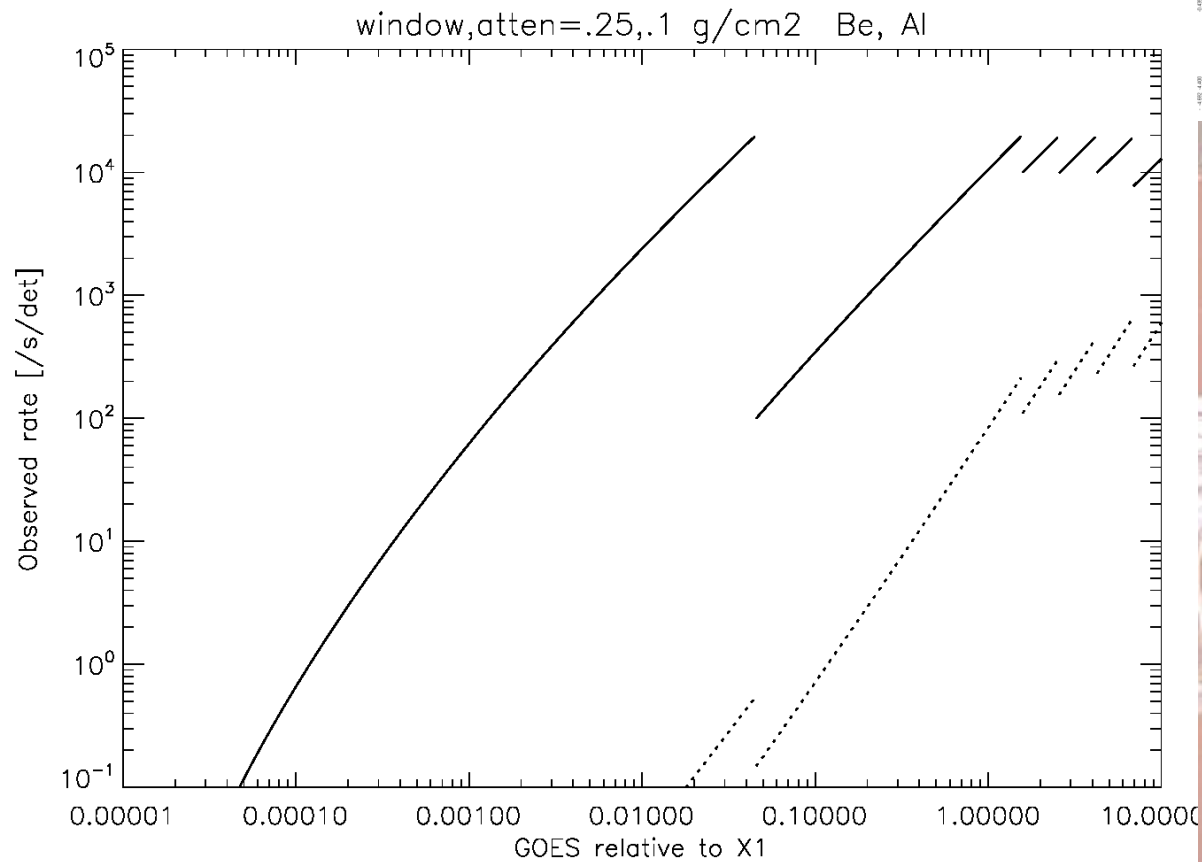
powierzchnia efektywna: 8.8 x 9.2 mm

małe piksele: 0.87 x 1.15 mm

duże piksele: 2.3 x 4.4 mm

Zabezpieczenia przed wysokim sygnałem

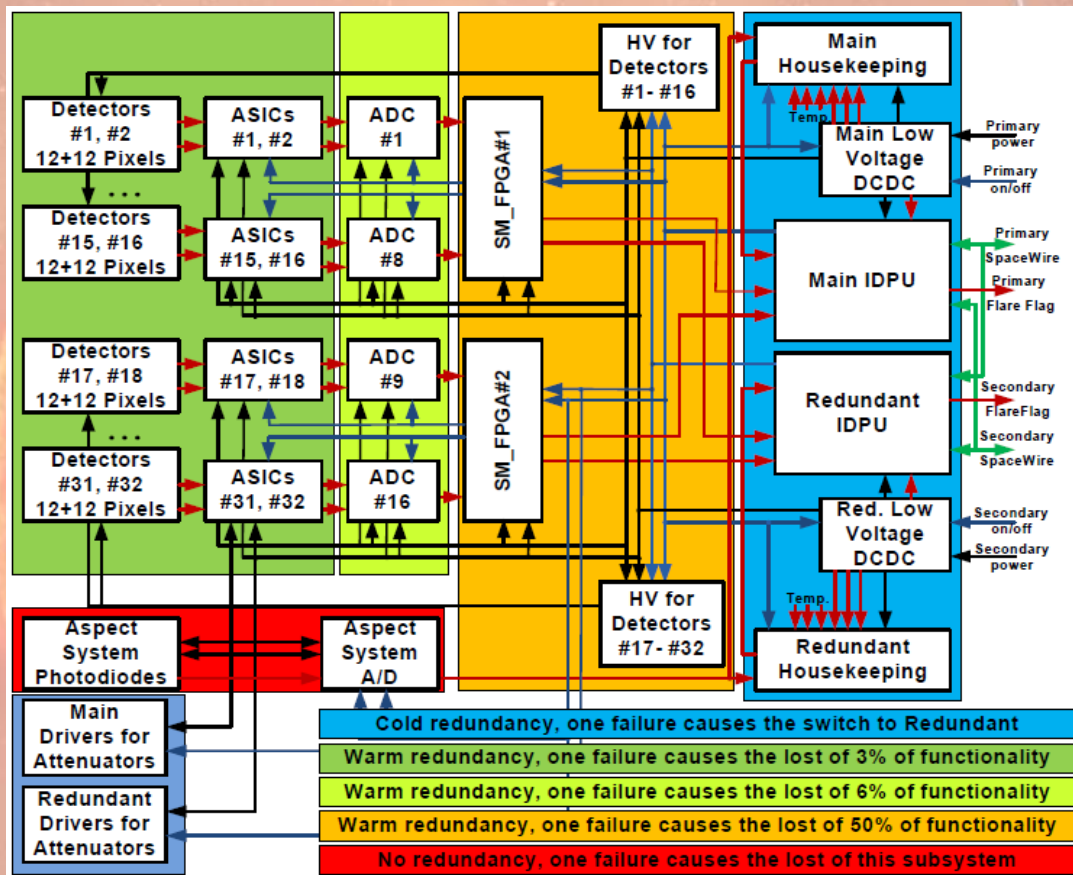

przesłona	piksele
-	12
+	12
+	4 duże
+	2 duże
+	1 duży
+	4 małe
+	2 małe
+	1 mały

maksymalny sygnał: 20000 c/s/det

przesłony + wyłączane piksele = zjawiska od A1 do X30

Co za detektorami?

Oczekiwane maksymalne tempa zliczeń:

od 20k-50k /s do 0.6-2 M /s w przypadku największych rozbłysków

transfer: 200 Bits/s

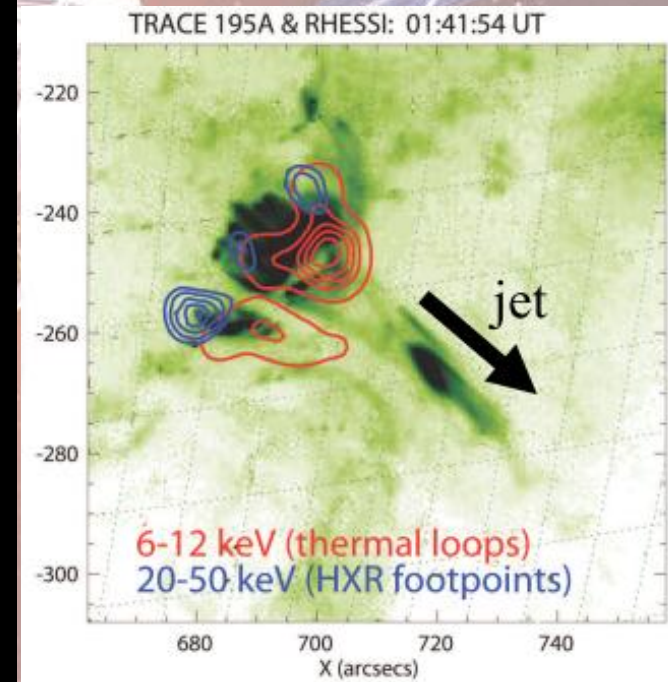
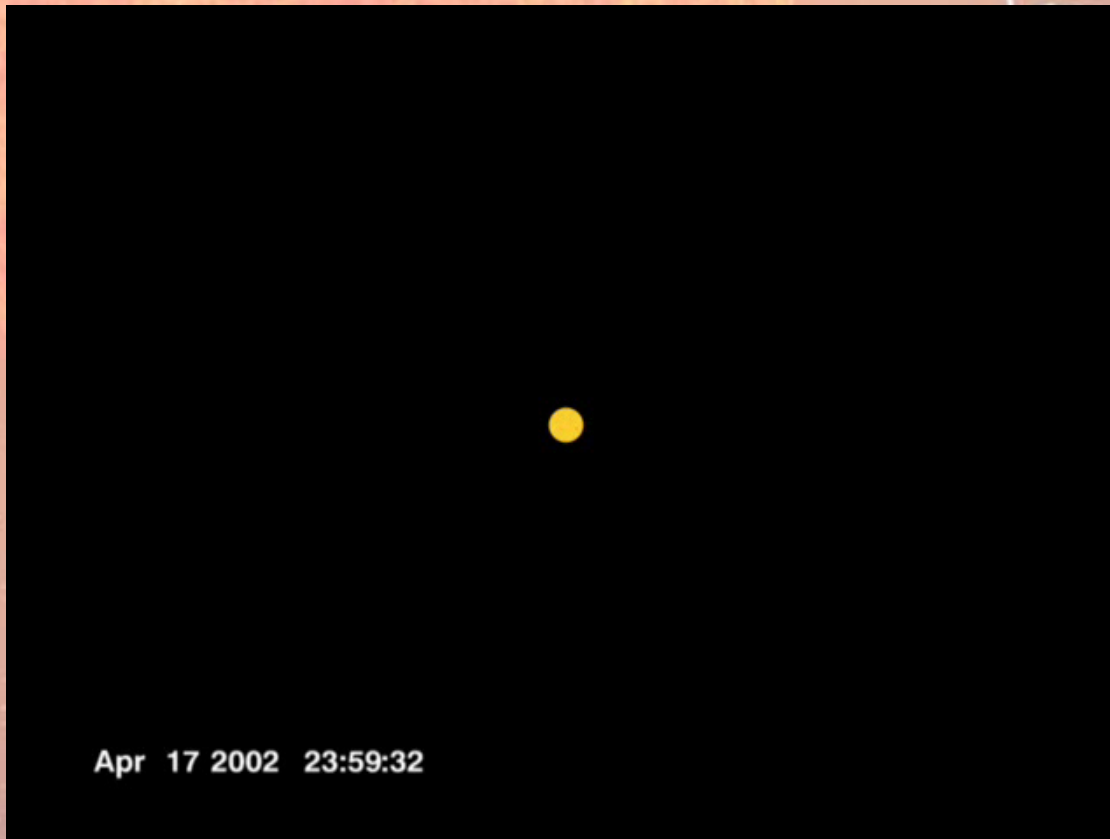
potrzeba bardzo wydajnych algorytmów kompresji

Instrument Data Processing Unit (IDPU)

- sterowanie przyrządem
- komunikacja z pokładem SO
- odbieranie i wykonywanie komend
- zbieranie danych z detektorów i przechowywanie
- wstępna redukcja i analiza danych
- kontrola punktów węzłowych STIX

STIX – zadania i oczekiwania

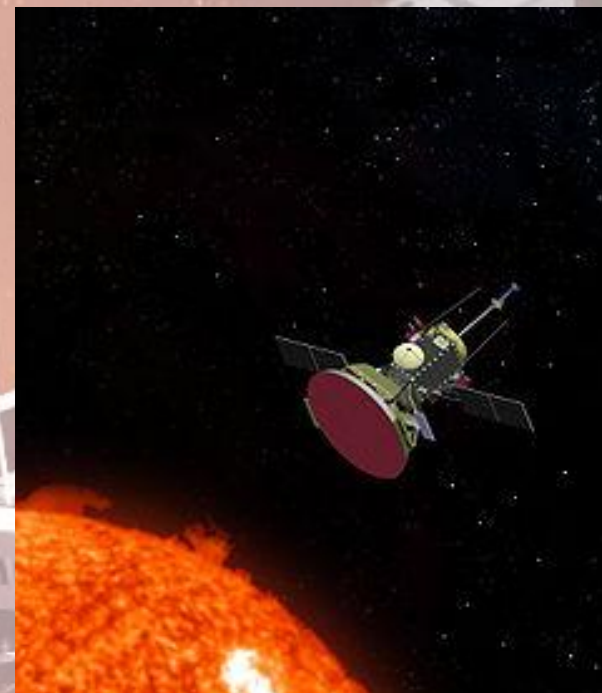
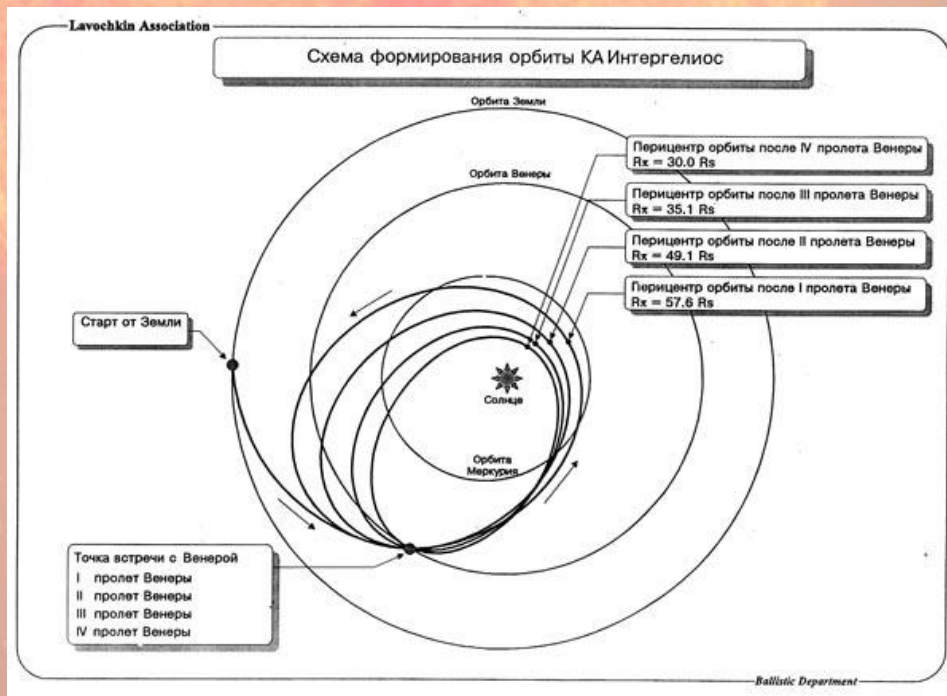
- ➔ śledzenie wysokoenergetycznych elektronów od miejsca przyspieszania do miejsca położenia STIX (wspólnie z innymi instrumentami SO)
- ➔ obserwacje spektroskopowe z rozdzielczością przestrzenną
- ➔ obserwacje nowych typów źródeł HXR (CME, zatrzymane erupcje)
- ➔ obserwacje mikro i nanorozbłysków, emisja HXR od spokojnego Słońca
- ➔ inicjowanie sekwencji obserwacyjnych („flare trigger”) innych instrumentów SO

Wspólne obserwacje z...

InterHelioZond

wystrzelenie około 2018
maksymalne zbliżenie $40 R_{\odot}$
instrumenty: CHEMIX

Solar Probe Plus

nie później niż w 2018
pomiar in-situ
maksymalne zbliżenie 0.08 j.a.
($< 20 R_{\odot}$)

Dziękuję za uwagę

